

Avsnitt 1: "De dåliga biografnöjerna"

[INTROMUSIK]

HÅKAN: Hur gick det egentligen till när svenska domstolar bestämde att zombies faktiskt måste betraktas som levande? Varför fick man inte visa rörliga bilder på demimonedamer i Sverige på 1920-talet?

JENS: Mm, hej hörni och välkomna till Arkivpodden och vår miniserie om den Svenska filmcensuren! I fyra avsnitt ska vi diskutera filmcensur. Frågorna är många, vad ÄR ens en demimonedam, det och mycket annat ska vi reda ut under de här fyra avsnitten när vi rör oss över ett hundra år långt tidsspann, från stumfilmens tid till videovåldets. Vi som har fått det roliga uppdraget att göra detta är Jens, Joakim och Håkan som till vardags arbetar på Riksarkivet. Det är nog så att många av oss tänker på 80-talets videovåldsdebatt när det kommer till filmcensur i Sverige och visst kommer vi att prata om den. Senare. Men vi går igenom hela historien om den svenska filmcensuren och vi tar det från början, i senare avsnitt kommer vi att gästas av Gunnel Arrbäck f d chef för biografbyrån, filmjournalisten Emma Grey Munthe och slutligen skribenten Martin Kristensson som bl. a. ska prata med oss om skräcksummaren 1972 och även sina upplevelser av videodebatten. Men, vi ska dock ta vårt avstamp i början av 1900-talet, men innan vi gör det, allra först, varför sitter Riksarkivet och pratar om den svenska filmcensuren egentligen?

JOAKIM: Jo det är såhär att vi sitter här med ett arkiv efter en statlig myndighet som i hundra år såg till att svenskar inte fick se skadlig och upphetsande film på bio. för tio år sedan beslutade riksdagen om att en snart hundraårig myndighet skulle avvecklas. En myndighet som ständigt skapade debatt. Nämligen statens biografbyrå. Från dess tillblivelse till dess att den lades ner. Och som med alla statliga myndigheter som läggs ner så skulle myndighetens material levererats till oss på Riksarkivet. För er lyssnare som inte är så bekanta med Riksarkivet så kan jag nämna att vi är en av Sveriges äldsta myndigheter och vi har sedan 1618 haft i uppdrag att ta hand en stor del av det svenska kulturarvet. Man vill ju gärna inte värdera arkivmaterial mot varandra, för allt arkivmaterial har sina användare såklart, men om man får vara lite subjektiv och uttrycka sig lite personligt så väckte ankomsten detta arkiv mer intresse än säg när myndigheten Svensk Spannmålshandel avskaffades. Eller kanske när Stängselnämnden kom med sitt material.

HÅKAN: Det som gör materialet så bra är ju att, ja utöver då att det är kul för oss som gillar film, så det ju möjligheten att läsa av tidsandan under ett helt sekel av aktiv svensk censur av film. För visst kan det tyckas som en liten sak att censurera bort lite filmvåld men det är klart att det är större än så. Det ligger ju nära inskränkningen i något av det viktigaste vi har, yttrandefriheten.

JOAKIM: Ja precis och arkivhandlingarna vi bevarar här på Riksarkivet speglar det svenska samhället – när vi varit som bäst och när vi varit som sämst. De värderar inte, de förskönar inte, de berättar ju som det var och vad man kom fram till. Det är den som forskar i arkivet som får ställa frågorna till materialet.

HÅKAN: Ja precis och det speglar alltså de samtida normerna i samhället och i arkivet går det att följa utvecklingen. En utveckling som vi kanske tycker har gått till det bättre men kanske inte spikrakt utan faktiskt drabbats av bakslag och gått bakåt rent av och det kommer ni märka under dessa fyra avsnitt. Vi hoppas att ni lyssnare vill hänga med på vår resa!

JENS: Alltså jag minns ju att jag blev väldigt besviken när jag inte fick se *Vem satte dit Roger Rabbit* på bio. Jag var tio år och det hade satts en 11-årsgräns på denna. Jag misstänker att jag inte var ensam om att reagera?

HÅKAN: Nej givetvis inte De unga som drabbats när censuren farit fram med saxen har i alla tider ifrågasatt och klagat och tittar vi i arkivet finner vi brev från en 9-årig pojke som 1937 skriver brev till chefen för byrån och vill att byrån tillåter mer cowboyfilm, han tyckte tydligen det saknades sånt på bio. , runt 1980 har vi barn som skickar brev till byrån och klagar på att de inte får se Stjärnornas krig-filmen *Rymdimperiet* slår tillbaka, de här breven är vackert illustrerade med Tie fighters och laserpistoler.

JENS: Det är inte du Håkan som skrivit dessa?

HÅKAN: Nej det är inte jag. Det skulle kunnat ha varit jag, men nej. Vill man ha ett lite färskare exempel på moderna media så har vi massmejlände ungdomar som klagar på åldersgränsen som satts för filmen *Twilight*. Och kanske lite allvarigare men ändå utslag av ungdomligt engagemang så har vi brev med. bombhot från unga som varit desperata efter våldsfilm på 1980-talet.

JENS: Mm, men det rör väl inte bara våld. Man har väl klippt och censurerat annat med genom åren?

JOAKIM: Nej gud, ja precis. det är lätt att fastna vid just våld men nej, det var långt ifrån det enda censurkriteriet. Man har klippt och förbjudit massa olika saker. Nakenhet, olämplig dialog med mera. Detta kommer vi givetvis att prata om under de här fyra avsnitten. Men i a f många tänker nog som sagt och naturligt också på 80-tal och videovåld när vi pratar om filmcensur, men det var ju faktiskt så att det bara var 1 av 10 decennium med filmcensur, det var alltså inte begränsat till de stormiga åren på 80-talet även om den mediala fokusen kanske kulminerade då. För, och det ska vi säga, vi kan givetvis inte ha en fyra avsnitt lång poddserie om filmcensur utan att prata om just videovåldsdebatten. Men det kommer ni få höra om senare.

JENS: Men nu ska vi börja prata om de hundra år då statligt avlönade tjänstemän bestämde vad vi skulle få så på bio här i landet och vi tar det från början.

[STUMFILSMUSIK OCH LJUD AV PROJEKTOR]

JOAKIM: För att kunna censurera film så måste det ju finnas film, När kom egentligen filmen till Sverige?

JENS: Första gången det visades film offentligt i Sverige var på en stor industrimässa i Malmö sommaren 1896, det var vid Pilstorp, alldeles nära platsen där Malmö opera ligger idag, och man visade filmer från Paris gatuliv. En ganska kul grej det är att på den här platsen har man byggt en liten minnesstaty. Så är man i närheten så kan man ju gå och titta på den. Samtida siffror säger att det var ungefär 35000 personer som va och tittade på det nymodiga mediet. Och efter det här så dök det upp biografer över hela landet, spritt då kan man säga söderifrån.

JOAKIM: Precis. Vi var ju faktiskt vid den här platsen kom jag på, förra året.

JENS: Mm, vid parken där. Vi tog en selfie med statyn.

JOAKIM: Exakt. Bortsett från att män bar hatt och kvinnor i någon mån huckle, Hur såg det ut i landet vid denna tid?

JENS: Ja vi ska ju först och främst komma ihåg att vid denna tid var Sverige inte en demokrati och samhället såg klart annorlunda ut än det gör idag, och det gäller ju livets i princip alla aspekter egentligen. Sverige var ett land präglad av tydligare och större klasskillnader. Människor levde i regel under rätt enkla förhållanden. Det fanns fattigdom på ett helt annat sätt.

HÅKAN: Ja och Trångboddheten utbredd också. När filmen kom till Sverige i början av 1900-talet var det också en kraftig urbanisering, och en oerhörd inflyttning till städerna och som en följd av det fanns utbredd trångboddhet. Nöjen på lokal blev..

JENS: Man kunde inte vara hemma helt enkelt?

HÅKAN: Nej, man kunde inte vara hemma och i ännu större utsträckning än tidigare gick man ut på lokal och roade sig ute och i den här mixen kom alltså biograffilmen.

JENS: Det man visade på den här tiden var av fler skäl naturligtvis rätt annorlunda från dagens biofilm, det var kortare klipp, ofta innehållande komiska och dråpliga situationer av olika slag. Mycket dokumenterande bilder, vi hörde om Paris gatuliv. Måste varit väldigt exotiskt för en person 1896. Naturbilder och filmer från olika städer och främmande länder var vanligt.

HÅKAN: Hur är det med det här, det påstod ju att folk skulle blivit rädda när de såg bilder på tåg som kom mot kameran. Stämmer det verkligen?

JENS: Nej det där är ju historier man har hört och det är roliga historier men förmodligen så stämmer det inte. Det finns ju fler såna här och de målar ju upp en kanske oskyldigare tid och det är ju lite roliga men det finns dessvärre inga direkta belegg för det här faktiskt skulle ha inträffat. En sak som var vanlig dock det var att utöver en samling kortare filmklipp så innehöll ofta biokvällarna nåt

anförande av något slag, kanske en orkester eller jonglör eller dylikt mellan filmklippen.

JOAKIM: Precis. En ganska central fråga med tanke på denna poddseries tema, Fick man visa film hur som helst från början?

JENS: Nej, såklart. Annars hade vi inte suttit här. Det här blev ju reglerat såklart. Några år in på 1900-talet kom de första reglerna för offentlig visning av film och enligt dessa så låg ansvaret för filmvisningar på de lokala polismyndigheterna. Vilket ledde till situationer där en film kunde bli förbjuden i ett polisdistrikt men tillåten i ett angränsande. Jag vet inte exakt hur distriktskartan såg ut men ett distrikt är inte så stort och upplägget ledde till att driftiga biografägare i mer liberala distrikt utnyttjade situationen i sin marknadsföring

HÅKAN: Lite som "kom och se filmen här, den som är förbjuden på andra sidan stan". ?

JENS: Precis och det är säkert ett kanske effektivt sätt att locka publik på kan jag tänka mig, och i övrigt innebar reglerna ingen förhandsgranskning av filmerna, som det senare skulle bli. Ingridanden mot olovliga visningar skedde först i efterhand. Men i Stockholm och säkert på andra platser fanns en viss, vi kan kalla det realtids-granskning som utfördes av helt frivilliga krafter, alltså några som alltså tagit på sig den moraliska rollen kontrollörer av biografernas program.

HÅKAN: Moralens väktare i princip?

JENS: Moralens väktare. Som fenomen kanske inte unikt, finns väl än in i våra dagar. Men de här självpåtagna kontrollörerna hade bestämt sig. De skulle minsann sanera filmmarknaden och kontrollera vad som visades på biograferna. Tittar man i arkivet efter biografbyrå så finns det affischer och program från olika biografer på vilka dessa kontrollörer fört anteckningar. Den som granskade antecknade efter klippen som visades och skrev kommentarer. Det går att läsa saker som, "dumt" och "infantilt" jag har också sett "kunde åtalas". Frågan är vad det innehöll. Men det ska också sägas, det var inte bara negativa omdömen för vi ser även kommentarer som "Vackert", "fina bilder" och lite annat som tyder på att det inte bara var nattsvart.

HÅKAN: Ofta framgår också av anteckningarna hur många som fanns på plats under föreställningen, fördelat på vuxna och antal barn. För det var ju det här med barn var ju viktigt. Man ville ju skydda barnen från de eventuellt skadliga verkningar som filmen kunde ha.

[PAUSMUSIK]

JOAKIM: En Marie Louise Gagner, som vi kommer hör mer om snart, hon var en som engagerade sig i filmfrågan tidigt, 1908 höll hon ett föredrag om filmens skadeverkningar på barnen och det här föredrag blev kan man säga ett startskottet på filmvåldsdebatten. Föredraget trycktes upp och fick stor spridning och faktum är att den kritik hon framförde kom att upprepas ända in i modern tid. Tittar man i det tryckta föredraget står bland annat följande: "Vad göra vi [...] med barnen? Jo, vi

stänga dörren till den vackra, förtrollade världen för dem och kasta dem in i de storas värld, med dess synd, brott, laster, eggande oro, sorg och spänning.”

JENS: Det är en ganska deppig bild som målas upp.

JOAKIM: Ja det kan man säga.

HÅKAN: Raskt tillsattes en utredning, och förutom tidigare nämnd Marie Louise Gagner så ingick en jurist och ordföranden i Svenska filmförbundet. Denna trio menade att filmen inte utvecklats i bra riktning, den hade inte blivit den bildande kraft som den skulle kunna ha blivit. Istället hade repertoaren urartat och filmerna mer och mer fått en förråande karaktär. De bestämmelser som hittills rått, med lokalt ansvar, fungerade uppenbarligen inte. På ett håll i landet hade polismyndigheten istället börjat arbeta med förhandsgranskning av film. Det här var polismyndigheterna i Malmö och Helsingborg. och med inspiration av detta så föreslog utredningen att detta var vägen att gå.

JOAKIM: Det är alltså Malmöpolisen vi har att tacka för hela filmcensuren?

JENS: Det kan man verkligen säga och är det så att vill ni tacka så vet ni vart ni ska skicka tackkortet så här 100 år senare. Nä men seriöst, 1911 antogs biograf-förordningen med krav på att all film som skulle visas offentligt först skulle förhandsgranskas och myndigheten statens biografbyrå var född.

[PAUSMUSIK]

JENS: Ok, nu hade vi en alltså en ny myndighet som skulle se till att den nya förordningen efterlevdes, men rent konkret vad var det man inte fick visa då?

HÅKAN: Det gick inte att bilder visas som innehöll sådant som stred mot allmän lag eller goda seder, t.ex. bilder av nakna människor. Bilder som kunde verka förråande, upphetsande eller innehöll ett ”förvillande av rättsbegreppen” fick heller inte visas offentligt,

JENS: Vad innebär det, förvillande av rättsbegreppen?

HÅKAN: Vi skulle nästan säga vanvördighet mot makt och att man framställer polisen som ineffektiv och löjlig. De andra sakerna är den faktiska påverkan eller inflytandet filmen kunde ha på sin publik. Att man börjar bete sig därefter. I film främst riktad till barn under 15 år fick inte bilder godkännas som var ”ägnade att på ett onaturligt sätt uppjaga fantasi eller eljest skadligt inverka på deras andliga eller kroppsliga utveckling”. Härligt språk.

JOAKIM: De tre första censorerna på myndigheten blev skolman Valter Fevrell, pedagog Marie Louise Gagner samt nervläkare, Jakob Billström.

JENS: Ok, så det var alltså två personer med bakgrund i skolan, kanske lärare, och en av det vi idag kallar psykolog.

JOAKIM: Valter Fevrell, som var byråns första chef, sa vid ett senare tillfälle att: ”ja vi gick hårt fram

mot förråande film” och vi kände vårt ansvar inför föräldrarna gentemot ungdomen, vars både lekamliga och andliga hälsa hotades av de dåliga biografnöjerna”. Det är ganska hårda ord här men det var ju återigen då barnen man ville skydda i första hand och det poängterades tidigt.

HÅKAN: Men om jag som biografägare ville få en film godkänd för visning, hur gjorde jag då?

JOAKIM: En biografägare eller distributör som ville visa en film offentligt var enligt de nya reglerna bunden vid att lämna in den för granskning hos byrån, där granskningsman, kunde godkänna filmen, censurera delar av den eller förbjuda den helt. För varje film som lämnades in för granskning upprättades ett granskningskort och dessa samlades i ett kortkartotek.

JENS: De här filmkorten utgör faktiskt en hel del av arkivet efter byrån och de allra tidigaste korten har digitaliserats och finns att se på internet. På de här korten så finns lite basfakta om filmen och en kortare beskrivning av dess handling. Samt hur den censurerats. Om alltså.

JOAKIM: Byråns förste chef Fevrell då han har sagt i en senare intervju att en av de stora svårigheterna man hade i början var just att lägga upp detta kartotek och man företog sig resa till Tyskland för att där studera hur ett sådant kunde läggas upp. Det var viktigt för dem och som vi sagt, det är en viktig ingång till själva arkivet också.

HÅKAN: Ok, då har vi hört hur de hade det på byrån i början med informationshanteringen. men vad rent konkret, vad fick man inte visa?

JOAKIM: Ja i biografbyråns barndom..

JENS: Vänta vänta, bara först, förlåt, jag måste bara inflika först, den allra första filmen att granskas. Alltså den med det första kortet. var ett kort stycke med den spännande titeln ” Några lättfattliga elektr. experiment. statisk elektricitet”. Denna film har alltså granskningskort nummer 1! Och den blev fö tillåten. Förlåt jag avbröt dig.

JOAKIM: Exakt. i biografbyråns barndom så var ”strider mot goda seder” ett vanligt kriterium för censur och Den allra första film som förbjöds ö h t var *Tvenne Grannar* från 1911 eftersom den stred mot just goda seder. Ytterligare en tidig film som förbjöds för att den stred mot goda seder men även för att den var förråande var *PETTER SOM AMMA och enligt granskningskortet beskrivs den som " Petter som trängt in i huset för att göra sin uppvaktning, klär ut sig till amma för att dölja sig och upplever en del ganska osmakliga äventyr."* Dessvärre är det ju så att mycket av den tidiga filmen inte finns bevarad och därmed kommer vi kanske aldrig få veta vad dessa osmakliga äventyr bestod i, det enda vi har att gå på är beskrivningen. Och jag misstänker att de inte skulle vara så osmakliga med dagens mått mätt.

JENS: Nej det kan man väl ändå tro i a f. Ok, vissa gamla filmer finns inte kvar längre men hur är det egentligen med allt som klipptes bort då alltså censurerades, finns nåt kvar?

HÅKAN: Ja delvis, det som Biografbyrån klippte bort från och med slutet av 60-talet finns bevarat. Då kom det nämligen en bestämmelse om att alla ingripanden man gjorde i filmer skulle dokumenteras.

Innan det hade mycket sparats. Undantaget är de allra tidigaste filmerna som är på nitratbas, som är brandfarligt. Men det här förråande, , vad betyder det?

JENS: "Förråande" är faktiskt den allra vanligaste censurmotiveringen genom alla år då vi hade en aktiv filmcensur. Och med förråande avser man den påverkan på publiken filmen kan ha rent konkret. Om man ska ta ett enkelt tankeexperiment. Tänk ungefär såhär, säg att ser du lite för mycket förråande film, då kan du bli förråad och i princip börja bete dig som de i filmerna. Aningen förenklat kanske. Men i praktiken har "förråande" oftast betytt grovt våld men uppenbarligen kunde det som vi hörde om PETTER SOM AMMA, alltså uppvaktning och osmakliga äventyr, också förråa.

JOAKIM: Jag har sett exempel på när komiska stycken förbjuds med hänvisning till att de kan förråa, tex en film där en man under en operation får sin hjärna utbytt mot en apas hjärna och börjar bete sig som en apa. Sånt gick alltså inte att visa i början av 1900-talet. Ett annat exempel är en film om en person som får anställning som assistent åt en rullstolsburen. Men han, som beskrivs som "busig och ytterst obehaglig figur" är inte ett dugg intresserad av den rullstolsburne, han ägnar mer tid åt att supa och flörta med kvinnor. Det gick inte att visa. Det kunde ju vara förråande och få folk att bete sig så som de på filmen. Helt enkelt.

HÅKAN: Ser man det som komedistycken så låter det som rätt oskyldigt. I alla fall enligt dagens sätt att se det. Var de förråande filmerna generellt sett det? Oskyldiga alltså.

JENS: Ja alltså, hoppar vi fram ganska många år och tittar på vad som var förråande senare så klippte man *Ur Rymdens vampyrer* från 1985 bort scener där en "kvinna skapas av sprutande blod" och en som visar en "mumie som suger livskraft ur läkare".

HÅKAN: Jag måste erkänna att jag inte riktigt förstår hur det här är förråande om det antas att man ska ta efter i beteende.

JENS: Nej precis. Men dessa ansågs alltså förråande. Tänkte man sig att man skulle bete sig så? Ska man vara seriös så givetvis inte, det finns ju vissa begränsningar i vad vi kan göra som människor. Vi kan inte skapa kvinnor av sprutande blod, eller kanske nu när vi har 3D-skrivare jag vet inte. Men då ska vi komma ihåg då att nu har vi ju dock hoppat fram till videovåldets årtionde vilket leder oss till frågan, var det så att filmerna blev grövre med tiden? Svårt att säga men förmodligen ja.

JOAKIM: Ja men vad som upplevs som omoraliskt eller över gränsen skiftar ju genom åren.

JENS: Ja så är det ju verkligen och den här gränsen som eventuellt skjuts framåt, för det har den ju gjorts men kanske några bakslag. Tittar vi bakåt så finns det äldre exempel på grövre saker. Ta t.ex. filmen *Piffs Arv* (#9995) från 10-talet totalförbjöds som förråande. Den handlar om Piff som får ett arv som han ska hämta i en grannstad. Väl där och med arvet upphämtat så missar han tåget hem och tar in på hotell där han blir lurad och får sin väska utbytt. På plats hemma upptäcker hans fru att det inte är pengar i väskan, utan tidningar, varpå hon blir galen och halshugger piff. Därpå kokar hon Piff i en gryta. Vem sa att det var bättre förr? Behöver jag tillägga att filmen totalförbjöds?

JOAKIM: Verkligen en film man skulle vilja se. De här filmbeskrivningarna som vi har hört nu, de finns ju på granskningskortet och vad gäller de här beskrivningarna av filmerna med biografbyråns motiveringar så kan de låta lite lustiga. Den svenska filmen "Mysteriet natten till den 25:e" från 1916 förbjöds med den kortfattade motiveringen "Förråande – Nick Carter". Vad betyder det här då?

HÅKAN: Jo vad den här kommentaren gör är att den reducerar filmen till skräp i paritet med kiosklitteraturen om deckaren Nick Carter. Ett ganska långvarigt litterärt fenomen.

JENS: Inget positivt omdöme kanske.

HÅKAN: Det är inget positivt omdöme. Amerikansk skräpkultur alltså. Bekvämt ändå att inte behöva bre ut sig, det räcker med "Nick Carter" och så förstår alla. I alla fall alla som behöver förstå förstår.

JOAKIM: Den här filmen "Mysteriet natten mot den 25:e" tilläts f ö att visas först 1975 offentligt.

HÅKAN: Var den förbjuden i 60 år för att den var så hemsk?

JOAKIM: Det kan man ju dividera om men Nej, det var så att en film var förbjuden till dess att den granskades på nytt, och det krävde att någon lämnade in den för återgranskning. Något som skedde först 1975 alltså.

JENS: Jag har hittat en annan sån här beskrivning som kan låta rolig är beskrivningen av zombiefilmen *The Return of the Living Dead*, som beskrivs som "En film om lagrade och bortglömda lik, vilka genom kemiska förändringar av miljön vaknar till liv och börjar röra sig fritt på ett sätt som *stör det sociala livet* i ett amerikanskt samhälle". Och har man sett filmen, vilket jag gjort jag vet inte hur dert är med er andra, vi vet nog att det sociala livet störs. Filmen totalförbjöds 1985. Det jag vill illustrera det är att de här beskrivningarna av ett händelseförlopp blir i sitt gråa byråkratiska sammanhang ofta ganska roliga. Och har man dessutom sett filmen så kan de ibland te sig rätt bisarra

HÅKAN: Jag fattar, det var en del som inte gick an. Ett annat enligt mitt tycke lustigt exempel från 1950-talet, som kanske mest såg gangsters och cowboys bli censurerade, förbjöds en film som hette *One i 20000*, som är en film som handlar om en storrökare som får cancer och opererar bort en lunga. Denna förbjöds då den ansågs vara skadligt upphetsande, vilket jag inte riktigt förstår.

JENS: Nej men uppenbarligen hade man ju då ansett att. 50-talet var ett tag sedan, det var väl inte lika känt med rökningens skadeverkningar och så men uppenbarligen tyckte man att Biopubliken inte hade uppnått den graden av mognad så att den kunde se explicit anti-rökpropaganda i alla fall. Men Om vi byter fokus till barntillåtna filmer och bara ta upp några exempel på saker man inte kunde visa så fick inget alls förekomma som kunde tyda på att brottsliga handlingar var glamourösa eller lönsamma. Inga hänvisningar till fortplantning ö h t fick förekomma. Då pratar vi på nivån att man inte ens kunde visa bilder på storkar. Som ju är en klassisk bild. Att visa bilder på klumpiga myndighetspersoner gick inte i bions barndom. T.ex. poliser, som ju faktiskt genom åren visats på komiska sätt, kanske senare i filmhistorien tänker jag på ett svenskt exempel, Kling och Klang, som ju senare varit populära karaktärer i filmerna om Pippi. Hjärtliga men väldigt klantiga karaktärer. Det

hade förmodligen inte gått att visa i början av filmens resa i Sverige. Självmordsförsök var omöjliga att visa och det gäller såväl barn och vuxenfilm.

HÅKAN: Inga skildringar alls.

JENS: Nej.

[WRESTLINGLJUD (GONGGONG)]

JENS: När jag läser i listan över förbudsmotiv så ser jag en del film som innehåller ordet "fribrottnig" – var det mycket film med fribrottnig som kom till Sverige?

JOAKIM: Ja, showartad fribrottnig verkar vara Ett fenomen som var okänt för den svenska allmänheten.

HÅKAN: Och då menar vi det som vi nu i dagligt tal kallar wrestling alltså. Med amerikansk förebild.

JOAKIM: Precis och redan från 10-talet ser vi exempel på att filmer innehållande fribrottnig förbjöds. 1914 skriver granskaren "ifrågavarande brottnig verkar något rå" med en sån här motivering för klipp alltså.

JENS: Troligen var det så att man hade svårt att tolka denna komiska genre helt enkelt?

JOAKIM: Ja exakt och kanske det faktum är att genom årtiondena som följde så klipptes det bort och totalförbjöds många klipp som enligt beskrivningen innehåller just fribrottnig. Vid ett tillfälle beskrivet man det som "brottnig/icke idrott" för att särskilja det från "vanlig" brottnig. För att knyta an det till ett aningen färskare exempel så klippte man bort ett utdraget slagsmål ur John Carpenters klassiker *They live* från 1987.

[LJUDKLIPP FRÅN FILMEN *THEY LIVE*]

JOAKIM: I Scenen som vi just hört ett klipp från så är det faktiskt den "verkliga" wrestlingstjärnan Roddy Piper som går en slags street brawl med en motspelare.

JENS: Alla som sett den här scenen vet ju att den här scenen innehåller i princip alla wrestling – klyschor som finns och för en modern publik är det ganska uppenbart att den driver med konceptet wrestling och kanske med våldsfilm. Man undrar ju nästan om den som censurerade det insåg nyanserna av satir?

HÅKAN: Då ska man ju komma ihåg att det här en film som censurerades för en vuxen publik.

JENS: Det var ingen barnfilm.

HÅKAN: Nej, det handlade inte om att skydda barn i det här fallet. Det var en vuxen publik som inte kunde se det här.

JOAKIM: Jag vet inte hur det såg ut då men jag misstänker att liksom idag så dominerades marknaden av utländsk film. Var det så även i början kanske. Vi har hört om amerikansk skräpkultur i form av Nick Carter och fribrottnig men gjordes det film i Sverige som förbjöds?

HÅKAN: Jodå, visst gjorde man det. Den första svenska film som förbjöds var en film av vad jag skulle säga är svensk films portalfigur Victor Sjöström. Det är hans film *Trädgårdsmästaren* från 1912. Den innehöll bland annat viss antydning till en våldtäkt, som alltså inte är explicit skildrad på något vis.

Denna blev alltså förbjuden och det ledde till ganska stor uppmärksamhet i Sverige, man anordnade till och med en specialvisning inför regeringen som tittade på den. Men beslutet stod fast och filmen blev förbjuden. Den visades däremot i våra grannländer och blev mycket uppskattad där.

JENS: En rolig inflikning, denna film ansågs länge vara förlorad, alltså bortslarvad, men på slutet av 1970-talet hittade man faktiskt en kopia i USA på Library of congress. Detta om detta. Men en annan känd film och lite yngre exempel är ju *491* (1964) av Vilgot Sjöman, den blev också först förbjuden men efter att man klippt bort bland annat en våldtäkt, så fick den visas.

JOAKIM: Där är det är bland annat delar av en tidelagsscen va.

JENS: Ja nåt sånt, det blev en stor debatt om detta den gången också. Men då blev det ju så att man fick visa den.

HÅKAN: Jo en annan ganska känd svensk film, i alla fall känd numer i efterhand eftersom Quentin Tarantino har nämnt den som en av sina favoritfilmer, det är ju *Thriller* från 1974 med Christina Lindberg och den innehåller ju en våldtäkt men orsaken till censuringreppen är snarare tortyrscener. Hur som helst så är filmen gjord av Bo A. Vibenius, som även varit verksam som Ingmar Bergmans och Bo Widerbergs regiassistent, och kom alltså från någon slags finkulturell del av den svenska filmvärlden.

JENS: Mm nu är det är ju han som gjort den men jag tror att när de gjorde filmen, av någon anledning, så försökte han dölja sig bakom en pseudonym faktiskt.

HÅKAN: Ja jo, det är sant. Alex Fridolinski tror jag det ska va faktiskt, men som sagt den här filmen blev ju godkänd efter lite klipp senare. På 70-talet var det ju mycket film med hämnd-tema rent allmänt och då pratar jag ju inte bara om de här *rape and revenge*-filmerna. Vi återkommer ju till den här typen av filmer senare i den här serien.

JENS: Just genren rape and revenge ja. Den ska vi prata om i nästa avsnitt faktiskt. En i sammanhanget sentida svensk film som drabbades av censur var *Sökarna*.

[Ljudklipp från *Sökarna*.]

JENS: Och det var faktiskt den allra sista svenska filmen som censurerades.

JOAKIM: Det var väl 1993 va?

JENS: Ja 1993, och vi kommer att återkomma till *sökarna* i ett senare avsnitt för det finns en del intressant att säga om den.

HÅKAN: Men om vi ska sammanfatta lite om svensk film, det finns absolut exempel på att svensk film

drabbats av saxen. Och vi var ju först, om jag förstått det rätt, i världen med förhandsgranskning av film men vi var ju inte ensamma om det. Hur såg det ut i andra länder?

JOAKIM: Nej, Sverige var inte ensamma på detta område, nästan alla länder har haft förhandsgranskning och censur av film, i alla fall i Europa. Det enda undantaget tycks vara Belgien faktiskt, jag kan egentligen inte utveckla det vidare men jag har förstått det som att landet aldrig haft förhandsgranskning av film.

JENS: Jag kan utveckla lite grann i alla fall. Det stämmer så långt att det inte fanns obligatorisk förhandsgranskning i Belgien, förmodligen då beroende på att den belgiska konstitutionen från 1831 förbjuder censur i alla former. De hade däremot en lag som sa att i princip all film var förbjuden för de under 16 år. Om den inte först blivit granskad. Så ville man bara visa en film för en äldre publik, de över 16, så var det inte obligatorisk förhandsgranskning. Men ville man visa en barnfilm, då skulle den förhandsgranskas.

JOAKIM: Ja och det har såklart sett lite annorlunda ut i olika länder. Det är ju mycket som spelar in, ett lands politik eller t.ex. dess geografiska läge. I Finland var det t.ex. in på 80-talet förbjudet att visa film med tydlig antisovjetisk prägel.

HÅKAN: Vi här även i Sverige har haft förbud med hänsyn till relationerna med främmande makt, men det har främst varit aktuellt under de två världskrigen.

JOAKIM: Det är nåt vi ska återkomma till kommande avsnitt. Men som sagt, långt in på 80-talet fick man inte visa antisovjetisk film i Finland. Vilket ju givetvis har sin grund i vårt grannlands geografiska läge och historia.

JENS: Hade Finland legat i Västindien så hade givetvis inte det ansetts nödvändigt med den typen av förbud.

JOAKIM: Nej.

JENS: När vi är inne på Finland så kan jag nämna att det fanns visst samarbete mellan länder i censurfrågor. I arkivet har vi hittat ett telegram från byråns finska motsvarighet där man undrar om hur den svenska censurbyrån tänkt vad gäller filmen *Häxan* från 1922. Varpå då svenska byrån svarar att filmen är ganska betydligt klippt särskilt scener innehållande tortyr och hädelse.

HÅKAN: Vet vi om dom följde det svenska exemplet och klippte på samma sätt?

JENS: Det framgår inte av handlingarna men man får nästan företa sig en resa till Helsingfors och det finska Riksarkivet för att få reda på det.

HÅKAN: Nästa semesterprojekt. Ett annat och trist exempel på en typ av censur som är avhängig landets ideologiska principer är från Apartheidregimen i Sydafrika, där man förbjöd filmer med par av olika hudfärg. Det ledde ju till att internationella storfiler som James Bond-filmerna *Leva låta dö* och *Levande måltavla* fick scener bortklippta med hänvisning till denna paragraf. Och det visar ju att

man kände behov av att ingripa för att det stred mot landets ideologi. Eller regeringens ideologi kanske man ska säga.

JOAKIM: Inte ens den moralpanik som uppstod i o m videons inträde är en helsvensk företeelse utan förekom i många länder. Inte minst i Storbritannien, där debatten om "video nasties" fördes på liknande sätt som den gjordes i Sverige. Dvs i hög grad under hysteriska och alarmistiska former.

HÅKAN: Osakliga kanske till och med?

JOAKIM: Verkligen.

JENS: Men hörni, tiden börjar ta slut. Idag har vi pratat om när filmen kom till Sverige och hur staten agerade för att kontrollera den. Vad ska vi prata om nästa gång?

HÅKAN: Nästa gång ska vi prata om sex.

JENS OCH JOAKIM: Oj.

HÅKAN: Ja, om genus och sexualitet i förhållande till filmcensur för att få det att låta lite finare. Klass och uppfostran. Hur filmen påverkar tittaren och vilka konsekvenser det kan få.

JENS: Spännande!

ALLA: Vi hörs!

[INTROMUSIKEN]